

**BRAUN LÁSZLÓ**  
(Ungvár)

## **Kivándorlás vidékünkéről a XIX-XX. század fordulóján**

A XIX. század végen erőteljes kivándorlási hullám indult el Magyarországról. A nyugat-európai államokban ez már jóval hamarabb megkezdődött, nem volt tehát teljesen ismeretlen a magyar politikusok számára sem. Ennek ellenére rövid idő alatt jelentős méreteket öltött, és igazán a megfelelő ellenszert sem sikerült megtalálni a jobb élet reményében útnak indulók marasztalására.

A közönyösséget sem lehet felróni az állami közigazgatás akkori tisztviselőinek, hiszen a folyamatot kezdetétől fogva figyelemmel kísérték, ami nem kevés aggodalommal töltötte el az ország vezető politikusait. Az 1880-as évektől a kivándorlás egyre erőteljesebben éreztetni kezdte hatását. A hatóságok adatokat gyűjtöttek és intézkedéseket foganatosítottak az útra kelők visszatartására. Az állami tisztviselők, ha nem is tettek meg minden tőlük telhetőt, kérdés marad, mennyire lett volna képes megakadályozni ezt a már-már természetes folyamatot az állam mesterséges úton. Jellemző, hogy a nyugat-európai országokat sokkal hamarabb elérő kivándorlási hullám a XIX. század végi Magyarországot is hasonló gazdasági környezetben találta. Azaz egy olyan időszakban, amikor az ipari forradalom, a kapitalista piacgazdaság éreztetni kezdte a hatását, s ezzel együtt járt a társadalmi viszonyok erőteljes átalakulása is. Az elodázott földreform és a népességrobbanás elsősorban a paraszttömegek százezreit mozdította ki korábbi lakóhelyéről. A személyes okok csak másodlagos szerepet játszottak a kivándorlásban.

Kevés, illetve átmeneti sikereket tudtak csak elérni a hatóságok, hiszen a XX. század elejére a kivándorlás egyre jelentősebb méreteket öltött. 1906. július 1-je és 1907. június 31-e között majd kétszázezren utaztak ki az Egyesült Államokba [Puskás J. 1982. 204.]. A hivatalos statisztikai adatok szerint 1900 és 1913 között az akkori Magyarországról közel másfél millióan hajóztak ki az USA-ba (1 463 693 személy) [MSK. 1918. 46. táblázat]. A kivándorlás kb. 86 %-ban az USA-ba irányult [Szántó M. 46.]. A jobb élet reményében útrakelt emberek egy része Kanadát, Dél-Amerika országait, vagy Dél-Afrikát választotta uticélként. Sokan a kiutazást csak átmeneti állapotnak tekintették, munkát keresni indultak, és feltett szándékuk volt, hogy egy kis pénz összegyűjtése után hazatérnek. Később azonban ez a többségnél végleges letelepedési szándékká alakult át. Pontos adatokat szolgáltatni a kivándorlók számáról nem lehet, hiszen a hivatalos statisztikai adatok csak az útlevéllal rendelkezőket tartotta számon. Az emberek egy jelentős része azonban titokban, szökve lépte át a határokat. A másik nehézséget az támasztja, hogy egyesek többször is megtették a tengerentúlra vezető hosszú utat, közben hazatértek családjukhoz, és az oda-vissza utazásokat sem lehet kiszűrni a pusztá számadatokból. Egy része a távoli országokban munkát kereső embereknek valóban hazatért. A téma kutatói – Thirring Gusztáv, Puskás Julianna, Szántó Miklós, Várdy Béla – kb. kétmillióra becsülik a Magyarországról kivándoroltak számát.

Az emigráció először Magyarország északi megyéiben indult meg. Elsőként a felvidéki német polgárság tagjai keltek útra, néhány év múlva elindult a mezőgazdasági munkások áradata is. A legtöbben Sáros és Zemplén megyékből indultak el szerencsét próbálni. A kivándorlási hullám Zemplénből fokozatosan Ung megyére is áterjedt, ahol

valamivel később szintén jelentős méreteket öltött, és a lélekszámhoz viszonyítva nagyon magas volt a kivándoroltak aránya (1899 és 1913 között átlagosan a megyében ezer főre 19,2 kivándorló jutott) [MSK. 1918. 2. táblázat]. Az Ung megyéből történő kivándorlás már 1880-tól kimutatható, igaz, eleinte nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget az emigrációnak. Nem is igazán tudtak tenni ellene, hiszen a községi előljárók kötelesek voltak minden hozzájuk forduló személynek honossági vagy magaviseleti igazolványt kiállítani. A külföldi határokon a cselédkönyvet vagy a marhalevelet mutatták fel, s mivel azt ott nem értették, úgy átengedték őket. Bereg megyében a XIX. század utolsó évtizedében kezdődött el, de csak 1900-tól vált jelentőssé a kivándorlás, Máramaros és Ugocsa vármegyékben pedig a XX. Század első évtizedének közepétől nőtt meg az emigráció. Hogy Ung vármegyére a szomszédos zempléni események milyen hatással voltak, arra szobránci járás szolgabírája egyik jelentésében külön is kitért. Amint írta, a nagymihályi járásból (Zemplén megye) sokan elmentek Amerikába, jelentős pénzüsszegeket küldtek haza, aminek a hatására egyre többen hagyják el otthonukat [KTÁL. F. 4., op. 1., od. zb. 66., f. 11.]. Eleinte azonban, mint ahogyan az gróf Török Napoleonnak, Ung megye főispánjának 1882-ben a belügyminisztérium számára írott beszámolójából kitűnik, a megyéből kivándoroltak fele (kb. 500 fő) Ungvárról indult útnak. A városokban boldogulni nem tudó iparos és kereskedő példája könnyen talált utánzásra a paraszti lakosság körében is. A hegyvidéken a magas népszaporulat és természet adta körülmények miatt még érzékenyebben érintette a földhiány a lakosságot. A helyzeten az sem változtatott igazán, hogy minden évben a felvidéken élők tízezrei kerestek munkát az alföldön. Ez a belső vándormozgalom már korábban is jellemző volt. Így keresték meg a télire való élelmet a hegyvidéki lakosok. Olcsó munkájukból adódóan gyakran alkalmazták sztrájktrórknek az alföldi mezőgazdasági munkások gazdasági követeléseivel szemben. 1898 májusában Krasznay Péter főszolgabíró a Szabolcs megyei Ibronyban lezajlott eseményekről tett jelentést. Beszámolójában leírta, hogy Fried Ignác helyi földbirtokos 7 Máramaros megyei kusnicai (Ковácsрét, Кушниця) lakost fogadott fel mezei munkára. Miután a munkások megérkeztek és a községben ennek elterjedt a híre, a helyi lakosok a földbirtokos házához vonultak, s arra kérték, hogy bocsássa el a felfogadott embereket, a munkákat ők is elvégezzik. A birtokos bele is egyezett, azonban egy későbbi időpontot adott meg a szerződés megkötésére és elutazott. Ezután fiatal legények behatoltak Fried udvarába, kihúzgálták szállásukról a kusnyicai munkásokat, a szomszéd falu határáig kísérték azokat és azzal fenyegették meg őket, hogy ha visszatérnek, „nem látják többé Tótországot” [Dániel F.-Orosz I. 20.]. A hivatalos adatok szerint Máramaros megyében 1897-ben 11 590 ember keresett munkát, de csak mintegy 5 ezer számára tudtak biztosítani a mezőgazdaságban és a fűrésztelepeken. A négy megyéből – Ung, Ugocsa, Bereg és Máramaros – 1900-ban 76 290 ember dolgozott idény- vagy napszámos munkásként a síkvidéki területeken [Mandrik I. 1991. 49.].

Az Északkeleti-Kárpátok területein élő emberek helyzetén a Földművelésügyi Minisztérium keretén belül az 1898-tól működő hegyvidéki miniszteri kirendeltség próbált meg javítani. A kirendeltség első vezetője Egán Ede volt, aki kiemelkedő tudású gazdasági szakembernek bizonyult. Egán rendszeres jelentéseiben világosan leírta a hegyvidéken kialakult helyzetet. Ő is elsősorban a rosszul végrehajtott úrbérrendezést nevezte meg a bajok fő forrásának, és egyben olyan oknak, amely a népet a kivándorlásra sarkallja [KTÁL. F. 772., op. 7., od. zb. 35., f. 38.]. Rendkívül jó érzéssel és nagy szaktudással kezdett hozzá a munkához, amelynek célja a hegyvidéki lakosság

életkörülményeinek a javítása volt. A munka nagyon nehéz volt, hiszen a helyi zsidó származású kereskedők, sőt olykor a közigazgatás vezetői is akadályozni próbálták a munkáját.

Az uradalmi és kincstári területekből földeket béreltek, mintagazdaságokat hoztak létre, a hitelszövetkezeti hálózat létrehozásával megfelelő kölcsönöket biztosítottak a parasztagazdák számára. Az emberek nagy bizalommal viszonyultak Egán és a kirendeltség felé, panaszaikkal sokszor nem a helyi hatóságokhoz, hanem a miniszteri biztoshoz fordultak. Leveleik, kérelmeik hitelesen ábrázolják a parasztság nehéz sorsát a századfordulón. Kajdanó (Кайданово) község lakosai a kereseti lehetőség hiányát, a nap-számért fizetett alacsony bért, a magas adókat és a mérhetetlen szegénységet fogalmazták meg 1900 márciusában írott levelükben. Egy hold földet 4 forintért arattak, a szénát negyed vagy ötödében, a lóherét hatodában kaszálták. Saját földjén vagy tíz család tudott csak boldogulni, kb. húsznak háza sem volt, bérelték azt és zselléreskedésből éltek. Akiknek háza volt, azokat évi 8-10 forint adóval terhelték. A falunak még legelője sem volt. A századfordulón már vagy száz ember ment ki a községből Amerikába, amit a többiek is szívesen megtettek volna, csak hogy az útiköltséget nem tudták előteremteni. „Ugy vagyunk itt megszorítva mint vas a fogóban s ha Méltóságod a szegény nép iránti ösmért jó indulata és tehetsége által nem segít bajunkon, itt hiába panaszkodunk bárkinek is, igazságot nem kapunk” – írták a kajdanóiak [KTÁL. F. 772., op. 1., od. zb. 114., f. 3-4.]. Pászika (Kishídvég, Пасика) község lakói azért fordultak a miniszteri biztoshoz, mert Húsvéthoz közeledve nem volt elegendő lisztjük, az állami boltból szerettek volna kölcsönözni, aminek árát tíz hét leforgása alatt szándékoztak megtéríteni [Uo.: f. 5.]. Némely esetben a falu papja vagy tanítója fordult a kirendeltséghez a lakosok nevében. Szidorfalváról (Грабово) a falusi tanító emelt szót három család ügyében, mert adóhátralék miatt elárverezték a házukat (egy épületben laktak), holott az még a korábbi lakók alatt gyűlt össze, s azok olyan kiúttalan helyzetbe kerültek, hogy féltő volt, segítség nélkül elpusztulnak [Uo.: f. 17.]. Megtörtént, hogy maga a természet okozott kárt a lakosságnak, mint az a kölcsényi (Кольчино) lakosok segélykérő leveléből kitűnik, akikre szinte szó szerint jellemző volt a „Szegény embert még az ág is húzza” közmondás. Azt panaszolták el, hogy a Latorca folyó évről-évre a szegény földművesek földjeiből egy nagy részt elmosott, s azt a túlsó oldalon fekvő uradalmi földekhez csatolta. A falu szegény lakói ily módon 15 év alatt mintegy 15 katasztrális holdnyi területet veszítettek el. Az emberek a folyó szabályozását és mérnök kiküldését kérelmezték [Uo.: f. 20.]. Szabó Oreszt szélestói (Селештово) és kölcsényi görög katolikus espereslelkész azt írta Egánnak, hogy a földhiány miatt – aminek persze nem csak a folyó volt az oka – a két község úgy elszegényedett, hogy sokan kénytelenek lesznek kivándorolni [KTÁL. F. 772., op. 1., od. zb. 86., f. 14-15.].

A hegyvidéki miniszteri kirendeltség erőfeszítései hamarosan mutatkozni kezdtek, s az a kivándorlás visszaszorításában is éreztette a hatását, hiszen a lakosság anyagi jóléte és az emigráció mértéke szoros összefüggésben állt egymással. Dr. Hagara Viktor, Bereg megye főispánja az egyik, 1900. május 18-án kelt levelében a kirendeltség kiterjesztését kérte Egán Edétől a megye felvidéki területeire, ahol minden erőfeszítés ellenére a kivándorlás egyre nőtt, míg a kirendeltség működési területén az alig volt észlelhető [KTÁL. F. 772., op. 1., od. zb. 117., f. 35-36.]. Az Ung megyei főispán is arról számolt be egy alkalommal a belügyminiszternek, hogy leginkább a hegyvidékeken működő

hitelszövetkezetek tudják helyi szinten megakadályozni a kivándorlás terjedését [KTÁL. F. 4. op. 1., od. zb. 638., f. 11.].

A kivándorlás a századfordulón már komoly aggodalommal töltötte el az ország és a megyék vezetőit, hiszen a korábbi szórványos kiutazás akkor vált tömegessé, a munkáskéz hiánya pedig gazdaságilag komoly gondot okozott a térségben. A legmunkaképesebb emberek hagyták el otthonaikat, mert külföldön is csak azok voltak igazán képesek pénzt keresni, hogy családjuk számára jobb életkörülményeket biztosíthassanak, vagy hazatérésük után földet vásárolhassanak. A hazaküldött pénzek miatt a földek ára azonban rendkívül magasra szökött. Mivel mezőgazdasági munkásból hiány volt, a napszám pedig túl magas lett (a Heves megyeitől is magasabb volt), XX. század első éveiben egy olyan fordított jelenség is előfordult, hogy a nagyobb gazdaságok az alföldről voltak kénytelenek munkásokat fogadni. A munkaerőhiány a kis- és középbirtokosokat tönkremenéssel fenyegette, a földek sok helyütt parlagon heverték, nem volt kinek megművelnie azt. Ung megyében 1899-ben 3637, 1900 augusztusának végéig 3072 személy kapott útlevelet Amerikába [KTÁL. F. 772., op. 1., od. zb. 117., f. 42.].

Bereg megyéből a kivándorlás a felvidéki és a munkácsi járás falvaiból indult el. A felvidéki járás szolgabírája 142 útlevelet állított ki 1901 tavaszáig, de a kivándorlás mértéke ettől jóval nagyobb volt [KTÁL. F. 772., op. 1., od. zb. 64., f. 7.]. Nagyon sokan a kiutazásnak – az előzőekben már említett okok folytán – nem a hivatalos útját választották. Voltak olyan, kivándorlási ügynököknek nevezett személyek, akik bizonyos pénzösszeg fejében kicsempészték az országból a kiutazni akarókat. Ez a fajta embercsempészet egyre szervezettebbé vált, egész hálózattá és jól jövedelmező üzletággá szerveződött az idők folyamán. A nyugat-európai kikötőktől egészen a helyi, falusi szintig jelen volt.

A kivándorlási ügynökökkel szemben igyekeztek erőteljesen fellépni a hatóságok. Pénzbírságokkal és elzárásokkal próbálták elrettenteni a közvetítőket a további ténykedéstől – nem sok sikerrel. Külföldön munkát keresni akaró ember volt bőven, az ügynökök meg a közvetítésért a kockázatot is felszámították.

Sokszor a helyi hatóságok kis fizetésű hivatalnokai visszaélve pozíciójukkal és befolyásukkal bizonyos összegért útlevélkérelmeket és különböző igazolásokat állítottak ki. Az egyik eljárás során kiderült, hogy Ung megyében szinte üzletszerűen folyt a vállalkozás. Az útlevelek elsősorban Németországba szóltak, amelyekkel akár 15-20 ember is ki tudott utazni. A kikötőkből aztán visszaküldték az ügynököknek az útleveleket, akik hasonló kinézetű személyeknek újból eladták [KTÁL. F. 4., op. 1., od. zb. 146., f. 40.]. Fischer Ödön gazdasági intéző Bereg megyéből is hasonló esetről tett említést. Az útlevélvásárlás a munkácsi sertéspiacon folyt, és egy banda hamis útlevelek készítésével is foglalkozott [KTÁL. F. 772., op. 1., od. zb. 64., f. 7.]. A beregszőlösi (Ляхово) lakosok 1901-ben a körjegyzőt hamis útlevelek kiadásáért, visszaélésért (ingyen napszám), jogosulatlan illeték elfogadásáért (10-20 korona fejenként) panaszolták be Egán Edének [KTÁL. F. 772., op. 1., od. zb. 196., f. 3-6.]. A helyzet tehát mindenütt hasonló volt: kispénzű, korrupt hivatalnokok, ügyeskedő, pénzéhes üzletelők megpróbáltak hasznot kovácsolni a jobb életről álmodozó szegény emberek kevéske, nehezen összegyűjtött pénzéből.

**Az 1913. évben elítéléssel végződött kivándorlási kihágási ügyek**

Vármegye	Elítéltek száma
Ung	984
Máramaros	797
Bereg	502
Ugocsa	115

[MSK. 1918. 93. táblázat]

A kivándorlók szinte mindig a visszatérés szándékával indultak útnak, csak később jutottak arra az elhatározásra, hogy maradnak. Ennek több oka is lehetett: sikerült megfelelő munkát találni és beilleszkedtek az ottani körülmények közé; az otthoni helyzet vált egyre nehezebbé: természeti katasztrófa, családi tragédia, birtokaprózódás és földhiány miatt nem látták értelmét a hazatérésnek. Az emigráció eleinte csak egyéni formában indult meg. A nőtlen férfiak, hajadon lányok vagy a családjukkal kiutazók általában nem tértek haza, de azok a családfők, akik családjukat hátrahagyták, még hazatérhettek. Ezért aztán a hatóságok megpróbálták korlátozni a családtagok kivándorlását. A főispán olykor nem ajánlotta az útlevelek kiadását a távolban levő férjhez csatlakozni szándékozó feleség és gyerekek számára [KTÁL. F.4., op.1., od.zb.83., f.26.].

A XX. elejétől nemcsak a kivándorlás mértéke lett nagyobb, de sokszor már nem egyedül, hanem szervezeten, csoportos formában vágta neki az útnak az emberek. Ez azért is történhetett, mert külföldön egyre inkább szükség – és a munkáltatók számára nagyobb haszon – volt az emigránsok olcsó munkája. Különböző hirdetések jelentek meg szerte az országban, amelyek számos munkalehetőséggel kecsegtették a kivándorolni szándékozókat. A külföldről érkező nyomtatványokat, amelyekben Amerikáról és az odautazásról volt szó, a hatóságok igyekeztek idejekorán lefoglalni. Nem csupán az Egyesült Államokba kellett a munkaerő, hanem például Kubába vasútépítésre, Dél-Afrikába vagy Equadorba bányamunkára, Brazíliába mezőgazdasági munkákra. A szegénység elől menekülni akarók sokszor nem vették figyelembe, legtöbb esetben nem is tudhatták, hogy a kereseti és munkakörülmények rosszak, az éghajlati viszonyok teljesen különböznek a megszokottól. Titkos toborzás folyt, a kivándorlási ügynökök az embereket különböző ígéretekkel félrevezették, akik már csak a helyszínen szembesültek a keserű valósággal.

1899. október 30-án kelt levelében Hudán János puznyákfalvi (Szarvasrét, Пузняківці) görögkatolikus lelkész írta le, hogy Fedelesfalváról (Крите) nyolc család és Trosztyanicáról (Nádaspatak, Тростяниця) három család már kivándorolt Brazíliába, valamint Szidorfalváról (Грабово) még tizennégy család készül, akiknek megérkezett az útlevele. Puznyákfalváról is útlevéért készülnek folyamodni, mert a legelőnek ígért területet az uradalom be akarta ültetni fenyővel, s mivel nem volt remény arra a helyiek részéről, hogy legelőt kapjanak és az állataikat elláthassák, ami által megélhetésük is veszélybe került, többen szintén lakóhelyük elhagyására készültek [F. 772., op. 1., od. zb. 64., f. 8.].

Fél év múlva Molnár Jenő körjegyző Újklenócról (Кленовець) írott levelében beszámolt a további fejleményekről. Megerősítette a Fedelesfalváról és Trosztyanicáról származó korábbi híreket a brazíliai kivándorlással kapcsolatban, de megjegyezte, hogy az útlevelük eredetileg Észak-Amerikába szólt. *A családokat a kivándorlásra a*

*megélhetés iránti vágy és a jobblét iránti ösztön serkentette és az általános mozgalom őket magával sodorta* – fogalmazott a körjegyző [F. 772., op. 1., od. zb. 117., f. 31.]. Szidorfalváról csak néhány férfi vándorolt ki Észak-Amerikába, ahol bányászként dolgoztak és havonta 45 dollárt (225 koronát) kerestek, amit itthon napszámos munkával egy teljes éven keresztül sem kaptak volna meg [Uo., f. 31.]. Puznyákfalván a kivándorlási mozgalom lecsendesedett, az ottaniak útlevelet sem szereztek. A problémák azonban megmaradtak: az uradalom a község legelőjének egy részét erdősítette, a községet szinte teljesen körülzárta fenyőerdővel. A legelők kisebbek lettek, de mivel a lakosok az állatok száma után fizettek, a legelődíj a régi maradt. A tagosításra kapott földet, valamint az utat a nagybirtokhoz csatolták és útdót kellett fizetni a lakosoknak [Uo.: f. 31.]. Mindez méginkább megnehezítette a falusiak életét.

A XX. elejétől nemcsak a kivándorlás mértéke lett nagyobb, de sokszor már nem egyedül, hanem szervezeten, csoportos formában vágtak neki az útnak az emberek. Ez azért is történhetett, mert külföldön egyre inkább szükség – és a munkáltatók számára nagyobb haszon – volt az emigránsok olcsó munkája. Különféle hirdetések jelentek meg szerte az országban, amelyek számos munkalehetőséggel kecsegtették a kivándorolni szándékozókat. A külföldről érkező nyomtatványokat, amelyekben Amerikáról és az odautazásról volt szó, a hatóságok igyekeztek idejekorán lefoglalni. Nem csupán az Egyesült Államokba kellett a munkaerő, hanem például Kubába vasútépítésre, Dél-Afrikába vagy Equadorba bányamunkára, Brazíliába mezőgazdasági munkákra. A szegénység elől menekülni akarók sokszor nem vették figyelembe, legtöbb esetben nem is tudhatták, hogy a kereseti és munkakörülmények rosszak, az éghajlati viszonyok teljesen különböznek a megszokottól. Titkos toborzás folyt, a kivándorlási ügynökök az embereket különféle ígérekkel félrevezették, akik már csak a helyszínen szembesültek a keserű valósággal.

Egán Ede, a hegyvidéki kirendeltség vezetője egyik levelében arról ír báró Rosner Emil főispánnak, hogy Máramarosberezsnáról (Березово) hírt kapott (mint később kiderült Tegze Gézától, az alsóbisztrai (Нижний Бистрий) görögkatolikus lelkésztől), miszerint az ökörmezői járási Kalocsáról (Alsókalocsa, Колочава) "leketlen ügynökök által félrevezetett" 300 ember készül Brazíliába indulni. A főispánt arra kérte, hogy tartsa vissza azokat a kivándorlástól. Ő maga kész volt személyesen Kalocsára utazni az emberek megnyugtatása érdekében, s hogy tegyen valamit helyzetük javításáért [F. 772., op. 1., od. zb. 117., f. 67.]. Mivel Egán Ede biztos akart lenni abban, hogy a főispán megkapja a levelet, ezért egy hasonló szövegű táviratot küldött Tegze Géza lelkésznek a máramarosberezsnai (Березово) postahivatalba, aki azt továbbította a megye vezetőjének [Uo.: f. 68.]. Egán, hogy elrettentse a többieket a meggondolatlan emigrációtól, levelet küldött Szolyvára a szolgabírói hivatalba, hogy küldjék fel Budapestre azt a két "földmívest", akik visszatértek Brazíliából és kuldusbotra jutottak, miközben a szolyvai pénztárból a lakosok felvilágosítására 30 koronát utaltatott ki [Uo.: f. 69.].

A kivándorolni szándékozókat – mintegy 200 embert – Budapesten feltartóztatták. Egán a belügyminisztériumból bizonyos segílyt eszközölt ki (hogy mit és milyen összegben, arról nincsenek adatok), valamint elkezdte annak a megszervezését, hogy az emigrációtól visszatartott személyeket a dorosói útépítésen foglalkoztassa. A beregszászi Államépítészeti Hivatal felkérte, hogy küldjék ki Larencz mérnököket Dorosóra a hátralévő földmunkák irányítására. Sürgönyözött Oroszvégre, a szolgabírói hivatalba, a

munkafelügyelő kijelölése végett. A dorosói uradalomtól az épületek átengedését kérte a munkások számára szállás gyanánt.

Egán Ede eljárta abban az ügyben is, hogy a földművelésügyi miniszter fogadja a kivándorolni szándékozók küldöttségét. Annak tagjai voltak: Horváth József szinevéri (Синевир), Bejáz Iván felsőkalocsai (Червоцень), Uhács Oleksza szinevérpoljanai (Felsőszinevér, Синевирська Поляна), Szopkó Jurkó lozánzkai (Cserjés, Лозинський) és Kovács Péter sófalvai lakosok [F. 772., op. 1., od. zb. 117., f. 70-75.]. Részükről ez még egy próbálkozás volt a kivándorlásuk érdekében és elutasításuk esetén készek voltak az uralkodóhoz fordulni. A kiutazni szándékozókat ugyanis toloncházba tartották, számuk kb. egy hét alatt 238 főre növekedett, egyre nyugtalanabbak lettek, s az örökkel összetűzésbe keveredtek. Tegze Géza lelkészt Egán Budapestre kérette, akire egyaránt szükség volt az emberek megnyugtatósa végett és mint tolmács is. Végül is az emberek belátták, hogy kénytelenek lesznek lakhelyükre visszatérni és az állam által felkínált téli munkát elfogadni [Uo.: f. 75.].

A kivándorolni szándékozók úgy tekintettek ezekre a dolgokra, hogy az állam akadályozza őket boldogulásukban, meggátolja a jobb élet lehetőségét is. Mindazonáltal több olyan eset történt, amely joggal óvatosságra intette a kiutazni szándékozókat és éppen azért az állam aggodalma is teljesen érthetőnek bizonyult. A tereselpataki (Тарасівка) lakosok esete is az állam részéről történt fellépések jogosságát támasztja alá.

A magyar királyi földművelésügyi miniszter Máramaros megye főispánjához írott levelében arra kéri őt, hogy megfelelő munkáról gondoskodjon 134 tereselpataki személy számára, akik Brazíliába kivándoroltak, majd miután csalódtak az ottani körülményekben, hazatértek. Mikor megérkeztek Fiuméba, akkor az ottani kormányzó gondoskodott róluk, majd Krassó-Szörény vármegyében (ma: Románia) adtak számukra az erdőirtásnál munkát, amit ott tovább biztosítani már nem tudtak [F. 772., op. 196. od. zb. 196., f. 10.]. A főispán 1901. május 2-án kelt levelében a kérést továbbította Miszolci János főerdésznek Máramarosszigetre [Uo.: f. 12.].

Az emberek először segílyt kaptak a kirendeltségtől. A falusiak jegyzékét a gányai (Ганичі) jegyző, Hápká György állította össze. Mint a későbbiekben kiderült, a hegyvidéki miniszteri kirendeltség a tereselpatakiak számára ügyvédet fogadott Korányi Gyula személyében, akinek a segítségével megpróbálták visszaszerezni a visszatért falusiak olcsón eladott vagyonát. A vizsgálat 1902. május 6-án kezdődött el [F. 772., op. 1., od. zb. 306., f. 1.]. Az ügyvéd dolga rendkívül nehéz volt, mert a kivándorlási ügynökök annyira félrevezették az embereket, hogy azok mindenüket olcsón eladták és visszaadni azokat csak felvert áron akarják, sőt, mivel nem számítottak arra, hogy haza fognak térni, az eladási szerződésben a visszavásárlási jog sem szerepelt.

Korányi ügyvéd Kazy Józsefnek, az Egánt felváltó miniszteri biztosnak a visszavásárlást javasolta mégpedig oly módon, hogy a kölcsönt a hitelszövetkezet nyújtaná és a birtokok is a szövetkezet nevének lennének, míg a birtokosok vissza nem fizetik a kölcsönt. A pert csak egy személy esetében kísérelték meg – az illető szegénysége miatt azt is a kirendeltség költségén –, mivel többen állították, hogy abban az esetben létezett visszavásárlási jog. Az ügyvéd a keresetet 1902. decemberében nyújtotta be a técsői járásbíróságra a felperes Magei Fedor ügyében Guttman Ábrahám ellen és az első tárgyalás 1902. február 16-ra lett kitűzve. Az alperes mindent megtett az ügy késleltetése érdekében, hogy az ügy a járásbíróságon maradhasson és ne kerüljön a királyi törvényszék elé. Korányi egyik levelében arról számolt be Kazy Józsefnek, hogy a

perben a tárgyalás során Magei Fedor tanút az „emlékező tehetségük cserbenhagyta”, míg Guttman tanúi mindent eskü alatt állítottak [Uo. f. 19.]. Az ügy valóban évekig húzódott, s közben Gutman bérbe adta a saját földjét Magei Fedornak, aki azonban a bért nem tudta fizetni. Így Gutman beperelte bérlőjét, a korábbi tulajdonost és a técsői járásbíróóság fizetésre kötelezte őt. Az ügyben olyan nagy mértékű adósság halmozódott fel az alperes részéről, hogy az ügyvéd 1905. május 16-án írott levelében már a visszavásárlást sem ajánlotta a kirendeltség részéről [Uo. f.26.]. Az 1905 őszen lezárult pereskedés a birtok visszaszerzésének ügyében végül is eredménytelenül ért véget.

**Az Amerikába irányuló kivándorlás törvényhatóságok szerint az 1899-1913. években**

<b>Országrészt, vármegye</b>	<b>1899-1904</b>	<b>1905-1907</b>	<b>1908-1913</b>	<b>1899-1913</b>
Ung	16 700	12 375	16 494	45 569
Bereg	6023	8038	8650	22 711
Máramaros	2903	3244	3791	9938
Ugocsa	1652	3992	6095	11 735

[MSK. 1918. 42. táblázat]

Máramaros megyéből is a legtöbben az Egyesült Államokba távoztak, ez a hivatalos adatok szerint 1913-ig az összes kiutazó 83 %-át jelentette. A viski magyarok esetében megállapítható, hogy nagyon sokan Chicagóba és környékére vándoroltak. A kiutazó magyarok aránya azonban alig érte el a 20 %-ot (2431 fő). A megyéből kivándoroltak nagy többsége (61,9 %), ahogyan akkor mondták, rutén anyanyelvű volt [Fejős Z. 1993. 69.]. Az országos szinten a kivándorlók 1/3-nak magyar volt az anyanyelve, az Ung megyei emigráció is ilyen arányban zajlott. Az Északkeleti-Kárpátokban élő ukrán lakosság a magyarországi kivándorlóknak kb. 3,5-4 %-át tette ki, ami lényegesen meghaladta az össznépelességen belüli arányukat (2,3 %) [MSK. 1918. 28.]. Ugyanakkor Máramarosból 1911-1913 között a kiutazók 18 %-a Romániába ment, azonban a máramarosi román lakosság aránya a kivándorlásban nem volt magas [MSK. 1918.].

A kivándorlók munkájára olyannyira számítottak a tengerentúlon, hogy olykor nyílt felkérés is érkezett a kormányhoz. 1911-ben az argentin főkonzul kért engedélyt arra, hogy aratási és különböző mezőgazdasági munkákra megszervezhesse a kiutazást. Argentínában az olaszországi kivándorlás erőteljes csökkenését akarták pótolni a magyarországi munkaerővel. A kérést természetesen elutasították, de a nagykaposi csendőrség jelentéséből kitűnik, hogy a helybéli ügynökök szervezkedni kezdtek. Ők azzal áltatták az embereket, hogy az USA-ba fognak menni. Éjjel gyalogolva jutottak el Galíciába, onnan vonattal Triesztbe, majd hajón vitték őket Argentínába [KTÁL. F. 4., op. 1., od. zb. 638., f. 1-9.]. A hatóság erélyes fellépése és a munka idényjellegéből adódóan a mozgalom hamarosan alábbhagyott, de az Egyesült Államokba irányuló kivándorlás szervezése tovább zajlott. Az Ung című lap 1912. március 3-án azt írta, hogy Szjanki határállomáson a csendőrök 53 személyt tartóztattak fel, akik Galícián keresztül az USA-ba akartak szökni [Mandrik I. 1979. 32.].

Ung, Ugocsa, Bereg és Máramaros megyékből a hivatalos statisztikai adatok szerint 1899-1913 között 92 418 ember vándorolt ki, közülük 19 162 személy még hazatért, akikről viszont nem tudhatjuk, a későbbiekben nem indultak-e ismét útnak. Az Egyesült



Államokba szintén ugyanebben az időszakban 89 957-en utaztak ki. Bereg, Ung és Ugocsa megyékből a hivatalos útlevéllal útnak indulók nagy többsége (99,5 %-a) az USA-ba ment.

### A kivándorlás összefoglaló adatai (1899-1913)

Országrészt, vármegye	1899-1904	1905-1907	1908-1913	1899- 1913
Ung	16729	12 401	16 527	45 657
Bereg	6047	8093	8728	22 868
Máramaros	3061	3903	5016	11 980
Ugocsa	1672	4058	6186	11 916

[MSK. 1918. 1. táblázat]

A kivándorlást elsősorban a gazdasági körülmények, a megélhetési problémák váltották ki. Azonban maga a folyamat egy sor komoly társadalmi problémára világított rá, amellyel Magyarország küzdött a XIX-XX. Század fordulóján. Az Északkeleti-Kárpátok karéjában fekvő megyék természeti körülményeiből adódó sajátosságok még hozzáadódtak mindehhez, ezért is vált jelentős méretűvé az emigráció vidékünkön.

A kivándorlási hullám az első világháború kitörésével alábbhagyott, majd a háború után indult meg újult erővel. Az viszont már más politikai és gazdasági viszonyok között zajlott.

### Irodalom

1. KTÁL. F. 4., op. 1., od. zb. 66.
2. KTÁL. F. 4., op. 1., od. zb. 83.
3. KTÁL. F. 4., op. 1., od. zb. 146.
4. KTÁL. F. 4., op. 1., od. zb. 638.
5. KTÁL. F. 772., op. 1., od. zb. 64.
6. KTÁL. F. 772., op. 1., od. zb. 86.
7. KTÁL. F. 772., op. 1., od. zb. 114.
8. KTÁL. F. 772., op. 1., od. zb. 117.
9. KTÁL. F. 772., op. 1., od. zb. 196.
10. KTÁL. F. 772., op. 1., od. zb. 306.
11. KTÁL. F. 772., op. 7., od. zb. 35.
12. Dániel Ferenc-Orosz István: Ah, Amerika! Dokumentumok a kivándorlásról 1896-1914. Gondolat. Budapest, 1988.
13. Fejős Zoltán: A chicagói magyarok két nemzedéke 1890-1940. Közép-Európa Intézet. Budapest, 1993.
14. Magyar statisztikai közlemények. A magyar Szent Korona országainak kivándorlása és visszavándorlása 1899-1913. Budapest, 1918.
15. Mandrik Ivan: Akik szülőföldjükön feleslegesek voltak. Kalendárium, 1979. 32. old.
16. Molnár József, Molnár D. István: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálás és a népmozgalmi adatok tükrében. Beregszász, 2005.

17. I. O. Мандрик: Закарпатська еміграція кінця ХІХ-початку ХХ ст. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Випуск 1. Наукова думка, 1991. с. 48-56.
18. Puskás Julianna: Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880-1940. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1982.
19. Szántó Miklós: Magyarok Amerikában. Gondolat. Budapest, 1984.